

Fulls de la Revista

Sumari

Pla-Rodoreda,
trobada al París
de postguerra

Josep Valls

Mozart a l'Empordà
Isabel Oliva

Vall de sentiments
Esther Fabrellas

Apunt del natural
Carandell

Mercè Lluís, il·lustradora d'aquests Fulls, va néixer a Palafrugell, on regenta una galeria d'art de nom horacià. Des de l'any 1979 ha realitzat un bon nombre d'exposicions individuals i no ha deixat de participar en exposicions col·lectives arreu de les nostres terres. Heus aquí alguns dels suggestius títols de les seves propostes d'aquests quasi trenta anys de pintura exposada: «Ironitzant la vida», «Joc de dos», «Dones, donetes i donasses» –ja de l'any 1999– o «Color Pla» –de 1997, en homenatge a l'escriptor Josep Pla–. És l'autora del cartell de la quaranta-cinquena edició de les Festes de Primavera de Palafrugell d'enguany. L'any 2003 va obtenir el premi Palafrugellenc de l'Any al millor cartell pel cartell de la Festa Major de Llofríu.

Pla-Rodoreda, trobada al París de postguerra

Josep Valls

ARRIBÀVEM A LA CAPITAL DE FRANÇA el mateix dia que havia mort Manuel de Falla: el 14 de novembre del 1946. Jo no hi havia estat mai; en Josep sí. A l'estació d'Orsay vam comprar un diari de la tarda que ja portava la notícia. Els francesos es cuidaven bé prou de destacar, en titulars, que el músic espanyol havia estat més de set anys a París i era amic de Ravel, Debussy i Dukas.

Ens vam instal·lar en una pensió de la Place Saint-Sulpice, on havia reservat habitació en Cabot, que ens hi esperava. Del primer que ens parlà va ser de Hermann Hesse, l'autor

alemany nacionalitzat suís, acabat de guardonar amb el Nobel de Literatura. La veritat, tant a en Josep com a mi ens sorprengué aquest diguem-ne ordre de preferència de les notícies d'en Cabot. Però la cosa no passà de pur comentari, mentre desfeiem les maletes a la senzilla –senzillíssima– habitació de dos llits al primer pis d'aquella Pension Bidault.

Al cap de només tres dies, al vespre, ens trobàvem al voltant d'una taula al restaurant Basilic, número 33 del carrer Lepic. En Cabot era l'organitzador d'aquelles trobades habituals i ens havia invitat –només la primera vegada, com és costum– al sopar. Vaig quedar parat. Hi havia allà reunits Palau i Fabre, Ramon Xuriguera, Armand Obiols, Mercè Rodoreda, Lluís Montanyà i el mateix Josep Cabot, tots catalans exiliats.

Les presentacions i encaixades de rigor, i en Josep que els diu que va acceptar assistir al sopar només després d'haver-se assegurat que l'hi invitaven, és a dir, que no hauria de pagar res. Vaig observar que la *boutade* no encaixava bé entre la concurrència; i si he d'esmentar algú que ho deixà notar més que d'altres, aquests foren en Palau i la Rodoreda. El sopar, molt francès, molt parisenc, molt *montmartrià*, si *j'ose dire*. De primer va ser una truiteta amb bocins minúsculs de pernil dolç i crostons de pa torrat, que a la carta del Basilic rebia l'inflat nom d'«Omelette de la Fermière». De segon un fricandó a l'agrella, que segons en Josep era un dels plats preferits de l'inspector Maigret, creat per Georges Simenon l'any trenta-dos. A la sortida del restaurant em comentava que havia resultat un sopar entre polític, literari, sentimental i policíac. I cità Simenon: «Maigret ficava la clau al pany, portava la gavardina a plec de braç i deia un tradicional: “Sóc jo!”». Tot seguit flairava i endevinava, per l'olor, el que Louise li feia per sopar».

Durant la llarga sobretaula, la conversa agafà una volada insospitada. En Palau i l'Obiols portaren durant molta estona la veu cantant. Es parlava, és clar, de Catalunya. Dels records personals i familiars es passà a qüestions socials i més profundes, diria, de manera que la conversa, a la llarga, es decantà obertament cap a la filosofia. En un moment determinat, no puc recordar exactament qui la pronuncià –refaig aquells apunts quasi cinquanta anys després–, saltà una frase que em sorprengué i, alhora, em captivà: algú va dir que Catalunya era un poble sense estil. Aquells escrip-

tors buscaven, com a catalans, com a exiliats i per tant com a vençuts, una explicació profunda i substancial de la catàstrofe que havien sofert.

De ben segur que devia ser una idea pròpia de l'època i sobretot de la circumstància, però encara avui no deixa de tenir la seva cosa, el seu cuquet. Perquè si Catalunya és un poble sense estil, deu voler dir que no hi ha l'«home català». Un autor alemany, citat per en Palau, escrigué que allò que fa possible l'estil és la unitat espiritual. I qui diu unitat espiritual, deu voler dir cohesió entre les diverses manifestacions de la vida humana, concordança entre el món interior i l'exterior, entre la nostra consciència, la nostra conducta i la societat. I és evident que Catalunya ha passat –i passa encara– per una època incerta i dubitativa, després de perdre, des de fa segles, les seves estructures interiors. Arribaríem, reculant, a l'època de Martí l'Humà, és clar.

Significatiu: en Josep no va obrir més boca a partir que la conversa prengué aquest caire, però escoltava amb una atenció exclusiva, ben dissimulada, això sí, entre cigarreta i cigarreta, ara cargolant, ara encenent repetides vegades, ara espolsant-se parsimoniosament la cendra de la pitrera i braços de l'americana. Quan ja érem a la pensió i mentre

pujàvem l'escala, em digué que allò que de veritat marca el nostre país és que no ofereix res massa característic i sí, en canvi, la possibilitat de tot.

Al cap d'un mes, dia per dia, tornàrem a trobar-nos, però aquesta vegada amb una gran i bella sorpresa: al sopar hi assistia Albert Camus. En Cabot ens ho vingué a dir expressament a la Bidault el mateix dia, aviat al matí. Estava radiant, llançat: «...i pel gener farem venir en Sartre, i després en Ventura Gasol!», exclamà, quan ja quasi havia tancat la porta darrere seu. Nosaltres ja seríem fora de París, però abans encara organitzarien un sopar extra per acomiadar en Josep. Així li ho digué en Cabot: «Per acomiadar-te, i no hauràs de pagar».

Albert Camus em féu un gran efecte. Era més aviat baixet, físicament molt senzill, vestia una gavadina blanca amb el coll alçat i el cinturó balder deixat anar per darrere. Tenia els ulls petits i embotornats, les parpelles fosques, tots els seus moviments corporals eren nerviosos i fumava Gitanes contínuament. Vingué amb el seu amic Pierre Durand, periodista i escriptor també, que signava Pascal Pia, gran amic d'André Malraux. Pia havia creat el moviment de resistència Combat i dirigia el periòdic clandestí del mateix nom, on escrivia Camus. Precisament aquest havia dedicat a Pia el famós assaig *Le mythe de Sisyphe*, aparegut el 1942.

El convidat amb prou feines si va sopar: una o dues cullerades de sopa, una minsa pessigada a les verduretes del *boeuf à la mode* i ben poca cosa més. La concurrència esperava i demanava que Camus parlés de la seva novel·la que estava a punt de sortir, sobre una moderna epidèmia de pesta; però ell començà a parlar-nos del judici de Nüremberg, que feia pocs dies havia tingut lloc a Alemanya. Efectivament, el primer d'octubre d'aquell mateix 1946, el tribunal internacional de Nüremberg pronunciava sentència contra vint-i-dos dirigents nazis; entre ells, alguns de famosos, tristament famosos: Goering, Hess, Von Ribbentrop, Keitel, Rosenberg, Von Papen, Speer... Hi havia hagut nou sentències de mort, executades el 16 d'aquell mateix mes.

Camus tenia ganes de parlar. I ho féu llargament de la bomba d'Hiroshima, sobre els efectes de la qual havia publicat un article a la premsa francesa, traduït als diaris d'arreu del món –o quasi–. Quan el tema estigué introduït i Camus semblava disposat a fer-ne com una conferència o cosa semblant, vaig agafar paper i llapis.

També n'agafaren –m'hi vaig fixar– en Palau, la Rodoreda i l'Obiols.

«El món és tal com és; això significa que, en esperit, és ben poca cosa. Ho acabem d'aprendre en el formidable concert d'opinió laudatòria procedent de ràdios, periòdics i agències d'informació. Entre entusiàstics comentaris, ens diuen que qualsevol ciutat mitjana es pot netejar, esborrar del mapa, amb una bomba de la mida d'una pilota de futbol. La nostra civilització tècnica ha assolit el seu màxim nivell de salvatgisme. Haurem d'escollir, en un futur que ja és ara, entre el suïcidi col·lectiu o l'ús intel·ligent de les nostres conquestes científiques.»

Entre tots aconseguírem fer-li explicar encara una anècdota –si es pot anomenar així– que corria de boca en boca entre la gent que s'interessava per la seva obra, però que ell mai no havia explicat i que li marcà profundament la vida. S'havia produït durant la seva adolescència i li obrí una ferida a l'esperit que no cicatritzà mai més. El problema del mal, juntament amb la mort i l'absurd del destí humà, eren les grans obsessions de Camus. Quan tenia quinze o setze anys, ell i el seu amic Max-Paul Fouchet passejaven per Alger i es toparen de sobte amb un grup de gent a l'entorn del cadàver d'un nen àrab al mig

del carrer, esclafat per un autobús. Els crits planyívols de la mare eren esgarriuosos. El pare callava i tothom restava estupefacte. Camus, passats uns moments, s'allunyà del grup i mostrà a Max-Paul Fouchet el cel blau. Llavors assenyalà el cadàver del nen i digué: «Mira, el cel no respon». Aquesta simple frase resumeix tot el drama d'una sensibilitat aclaparada per un dels enigmes més dolorosos de l'existència humana: el sofriment dels innocents. Camus confessà allà entre nosaltres, al restaurant Basilic, que en aquell carrer d'Alger, en aquell moment precís, experimentà la necessitat ineludible de rebel·lar-se contra una Creació en la qual els nens són torturats.

En Josep i jo marxàvem de París el diumenge 22 de desembre. Però el divendres dia 20 hi va haver el sopar d'acomiadament. Feia una setmana justa que l'ONU havia refusat l'admissió d'Espanya en l'organització i havia recomanat als estats membres que hi trenquessin relacions. Recordo també que aquell mateix divendres, a la tarda, havíem anat al cinema a veure una pel·lícula que feia furor a París: *Les portes de la nit*, de Marcel Carné.

En el sopar del dia 20, tots els convidats van fer parlar en Josep. Ell, que havia vingut força abans de la guerra, els explicà detalls i fets de la seva primera estada: que a París

l'esperava el seu amic Quim Borralleras, que era quan Proust havia llançat la seva gran obra i Bergson, des del Collège de France, plantejava la filosofia de l'evolució creadora, que tingué contactes amb Francesc Macià a Montparnasse, que entrevistà el mariscal Joffre a l'Escola de Guerra, que veié Picasso, visità Léautaud, es comprà un barret fort al carrer de La Boétie... Anava parlant, parlant, mentre hi intercalaven comentaris ara en Muntanyà, ara en Xuriguera, ara en Palau.

Per cert, dos dies abans d'aquest sopar havíem estat a Fontenay-aux-Roses, a veure el seu admirat Paul Léautaud. L'home havia complert setanta-quatre anys i vivia sol en una autèntica barraca, lluny de la fama aconseguida escrivint, envoltat només de gats i gossos. L'habitació on treballava em va fer autèntica pena, i encara servo al fons del nas aquella violenta flaire de llibres vells, de papers polsosos, de gat, de lleixiu, de marro de cafè, de llana florida i de cera —ens digué que no li agradava l'electricitat i es feia portar ciris esguerrats d'una cereria de Lisieux—. Ens ensenyà l'orinal que tenia sota el llit; l'agafà amb dificultat, el brandà per sobre els nostres caps com si fos un trofeu —per sort estava buit— i ens va dir: «De petite taille, il est charmant; je me le suis acheté a Limoges, c'est en porcelaine». Léautaud presentava una figura lamentable, anava brut com una guilla i tot ell desmanegat, es cofava amb un casquet de llana grisenc a enfonsat fins a mig front, la cara plena de pólvores de talc pels talls que es feia en afaitar-se, amb un mocador que un temps havia estat blanc lligat al voltant del coll... El personatge estava a l'altura de l'escenari on exercia. En Josep s'entusiasmà.

Però tornem al sopar del Basilic. Parlant i parlant de la seva primera estada a París, arribà el moment que en Josep explicà que un dia s'havia trobat amb el *sinistre* Modigliani al Café de la Closerie. La Rodoreda alçà ostensiblement i ràpida la mà. Ell li va fer: «Digui, digui... senyoreta. La Rodoreda li va preguntar com podia haver trobat Modigliani en un cafè si, quan ell arribà a París, Modigliani feia quasi tres mesos que era mort. I concretà: «El pintor Modigliani morí a la Charité de París exactament el 24 de gener del 1920, i vós escriviu en un article de *Destino*, el 1941, que morí a principi de la tercera dècada del segle; és a dir, us equivoqueu, com a mínim, d'onze anys. Això pel que fa la mort del pintor; però en un altre article escriviu la data de

la vostra arribada per primera vegada aquí, a París: el 17 d'abril del 1920: vuitanta-quatre dies després de la mort i enterrament d'Amedeo Modigliani. I a més a més, escriviu que li parlàveu en italià».

En Josep somrigué. Això és el que sempre m'ha divertit d'ell, que no mira prim i tira pel dret. Ja se sap, tal com diu Montaigne, que l'home és un animal mentider. En el cerimonial de les confusions, en Josep sempre s'ha portat l'oli. Com que no contestava, la Rodoreda aprofità per dir-li encara que l'any que ell entrà a la universitat per estudiar dret no hi va haver aquella pesta de grip que escriví, sinó que la pesta de grip va ser dos anys abans del seu ingrés.

L'homenatjat del sopar seguia amb la seva rialleta silenciosa per sota el nas, com un conill de gàbia; un riure de murri, «pétillant de malice», li deia la mestressa de la Pension Bidault. Però després d'un parell de *perroquets* —«amb més absenta que *peppermint*», tal com els demanava— es començà a descabdellar fins a l'exaltació. Es dirigia gairebé exclusivament a la Rodoreda, que aguantava impassible, senyórvola, sense immutar-se gens ni mica.

Començà parlant-li de *Clarisme*, un setmanari que era fet per en Delfi Dalmau i ella. Hi havia tot de pseudònims a la revista, però pels temes i l'estil de l'escriptura era fàcil d'endevinar-ne els autors, que, ja dic, eren en Dalmau i la Rodoreda, exclusivament. *Clarisme* va durar poc, de l'octubre del 1933 al desembre del 1934. D'aquella època, la Rodoreda —ningú li deia Mercè o Mercè Rodoreda, sinó «la Rodoreda»— sembla que no n'hagi volgut parlar més, no sé per què. Però és evident que fou l'època en què començà la seva particular guerra d'autodidacta donada totalment a la literatura. El braó i convenciment amb què s'ho va prendre per força l'havien de fer arribar on arribà en el rànquing —si es pot dir així— de la literatura catalana. A *Clarisme* començà a publicar interviews als artistes i escriptors de més prestigi, però triats curosament, car sempre es tractava de personatges poc o gens convencionals i més o menys marginats dels cenacles oficials o oficialistes. De memòria recordo que entrevistà Jordana, Esclasans, Miquel Llor... i es deia que també Andreu Nin, expulsat de l'URSS i amagat a Calella de Palafrugell durant aquells anys abans de la guerra. Eren interviews àgils, intuïtius i profunds alhora, despreocupats però substanciosos també; un autèntic nou estil dins el gènere, que li obrí les portes de periòdics i publicacions. Ella, la seva imatge, era la d'una dona lliure, moderna, però també tenaç i apassionada.

Mentre en Josep parlava a la concurrència de la taula vuit del Basilic —recordo el detall perquè jo tenia entre els dits el número vuit, un trosset de fusta gravat, i hi jugava—, fingia dirigir-se a tothom però ho feia, intencionadament i subtil, a Mercè Rodoreda. Ella, impassible, immutable, ni seriosa ni riallera, segura de si mateixa, en l'esplendor de la vida —acabava de complir trenta-vuit anys—, li mirava els ulls fixament. Cada vegada que es creuaven la mirada, era en Josep qui l'esquivava a l'instant. Però no pas ella.

Josep Valls

Nota de l'editora: Amb aquest text inaugurarem l'Any Internacional Rodoreda a la *Revista de Girona*. Mentrestant preparem un dossier dedicat a l'escriptora, que apareixerà en el proper número, just quan commemorarem els vint-i-cinc anys de la seva mort, en aquest any 2008 del centenari del seu naixement.